

Ральф Гаска,
*пастор євангельсько-лютеранського храму
святої Катерини¹ в 2009–2015 роках, м. Київ*

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ. БІБЛІЙНА МОТИВАЦІЯ ТА ДІЯННЯ ЦЕРКВИ СВ. КАТЕРИНИ²

Дорогі брати і сестри!

Останні роки в Україні були нелегкими. Те, що розпочалося в листопаді 2013 року як протест проти нерішучості уряду, який раптово змінив свою думку і не був готовий підписати Угоду про асоціацію з ЄС, перемовини щодо якої тривали декілька років поспіль, на початку грудня 2013 року переросло в протест цілого народу. Я точно пам'ятаю, як стався переломний момент. В ніч на 30 листопада 2013 року підрозділи «Беркуту» вдарили по декількох студентах, які зібралися на Майдані на мирний протест. Серед них було найбільше підлітків. Звістка про цей акт насильства, спровокований урядом, поширилася, неначе швидка лісова пожежа.

Наступного дня була неділя. Ми звершували богослужіння. Воно – після застосування сили з боку «Беркуту» – було особливим. Ще біля входу було чути розмови тільки про одне – про побиття студентів на Майдані декілька годин тому, лише в декількох сотнях метрів від нашої церкви. А наприкінці богослужіння чотири беркутівці демонстративно сіли на останню лаву в церкві. Погроза чи зацікавленість? Їх я більше ніколи не бачив.

Під час привітання на початку богослужіння я повинен був якось зреагувати на останні події. І тому я спробував виголосити

¹ Належить до Німецької Євангелічно-Лютеранської Церкви України (НЄЛЦУ).

² Доповідь, виголошена на конференції «Бог на Майдані: реальність чи міф?» (Львів, 15.12.2016).

громаді щось підбадьорююче, виходячи з тижневого слова з пророка Захарії 9,9: *«Ось цар твоїй іде до тебе, справедливий і переможний»*. Тижнєве слово було якраз влучним і чітко промовляло до цього дня, до обурення людей. Я сказав:

«У перший тиждень Адвенту ми розпочинаємо церковний рік, особливо роздумуючи при цьому про в'їзд Ісуса в Єрусалим. Ми вітаємо Його як Господа і Царя цього світу і радіємо, що Він прийшов і звільнив нас для спілкування з Ним та один з одним.

Ми знаємо, що цього нового світу поки що не існує і що можновладці цього світу, як і цієї країни, пригнічують свій народ. Паує насильство там, де необхідна далекоглядність. Гумові кийки направлені проти людей, які здійснюють своє право на свободу вираження поглядів та свободу демонстрацій. Про це християнська церква не може мовчати. Ми не можемо цього не помічати, тому що Ісус це помічає. Тому що Ісус не терпить несправедливості й насильства. Тому що Він закликає нас, як своїх послідовників, служити закону і справедливості. Тому ми згадуємо і просимо за людей, які постраждали від вчорашнього насильства. І ми просимо про те, щоб насильство більше не було застосоване.

Ми говоримо чітко: *„Хто застосовує силу проти миру, того Бог не підтримує!”* Тому ми дивимося на першу свічку на передріздвяному вінку з проханням про те, щоб ця обітниця виконалася у перший тиждень Адвенту.

„Ось цар твоїй іде до тебе, справедливий і переможний” (Зах 9,9). Тут описується справжнє есхатологічне напруження. Захарія бачить Царя миру. Ми, як християни, згадуємо це слово на початку передріздвяного часу та беремо його з собою у першу неділю грудня. Ми, як християни, проектуємо це слово пророка зі Старого заповіту на Ісуса, який входить до Єрусалиму. І тепер – ця ситуація в Києві та в Україні, коли ми болісно усвідомлюємо, як далеко від цього миру ми перебуваємо. І як мало відчувається присутність Царя миру. Ми це слово також проектували на всю світську владу. Саме цього хотів народ: справедливого царя, який вбачає сенс своїх вчинків у допомозі своєму народові.

Частина есхатологічного образу повинна стати реальністю. В центрі Києва. В центрі Європи. Я думаю, ми добре усвідомлювали, що новий володар країни не буде обов'язково ідеальним царем миру, але була надія на те, що він не буде клептоманом

та злочинцем, який чинить насилля. Саме ця надія спонукала людей до дії. Надія на князя миру, короля, який буде справедливим і буде помічником. Цю надію ми і надалі виношуємо в серці. Ми тут, у Києві, і ви там, у Німеччині. В кінцевому підсумку, саме ця надія і віра об'єднує всіх нас».

Так ми стояли тоді, у першу неділю Адвенту, 1 грудня 2013 року. В наступні дні – так само швидко, як лісова пожежа, – поширюється заява, яку вигадав уряд у зв'язку з його жорстокими і шокуючими діями. Вона звучала так: демонстранти начебто перешкоджали встановленню «йолки» – великої, штучної ялинки на Майдані. Це була вершина цинізму. Кілька сотень людей на площі, яка вміщає сотні тисяч, створюють перешкоду для встановлення ялинки? Абсурдна і нелюдяна заява. А потім я уперше почув заклик до революції. І я подумав: чому революція? Адже йшлося про підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Однак все виявилось зовсім по-іншому.

Ніхто, напевно, не очікував такої бурхливої реакції українського народу. Народу, який умів страждати. Людей, які радше шукали закуток, де можна з місяця в місяць виживати і реагувати на події життя. Не діяти – реагувати.

Коли я роздумую про цю ситуацію, то я знаю, що людина може реагувати лише впродовж певного часу. Люди є творчими істотами. Вони хочуть розвиватися, хочуть планувати, щось просувати. Можна подивитися на це з абсолютно світської точки зору. Та чи це не є цілком очевидним з точки зору теології творіння?

«І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її» (Бут 1,27). Хто є образом Божим, хто має відносини зі своїм Богом – того Він удостоїв власної гідності. Тому що в Псалмі 8 сказано: *«Мало чим зменшив еси його від ангелів, славою й честю увінчав його»*. Тут немає винятків. Жодна людина не створена Богом для рабського існування. Кожен має свою гідність від унікального акту творіння, від Божого слова «так», яке Він особисто промовляє до кожної людини, від прекрасних відносин, які Бог хоче мати зі своїм творінням. Хто нападає на іншу людину, той нападає не лише на людину і на її право й на її гідність, але й на самого Бога.

Одного разу у травні 2014 року мене запитали, чи можна масовий виступ на Майдані насправді називати революцією. Я від-

повів: українці самі знайшли відповідний вираз – Революція гідності. Так, це була вона, Революція гідності. І всі церкви, всі конфесії, ба навіть всі релігії стояли разом та з самого початку відчували, що тут відбувається не просто якийсь черговий протест проти рішення уряду, а що мова йде про гідність людей.

Про Революцію гідності дуже швидко заговорили вже після першого насильства. Для мене дуже наочно це демонструє одна подія, яку я ніколи не забуду. Це було рано вранці 11 грудня 2013 року. Я спав уривками, як це часто траплялося останніми днями, постійно прислухаючись до того, що робиться на вулиці, в напрямку церкви. Було вирішено негайно дзвонити у церковні дзвони, якщо дійде до наступу. Я був украй наляканий вибухами гранат на Майдані. О п'ятій годині ранку я вже стояв унизу на Майдані, який знаходився всього в п'ятьох хвилинах ходьби. І я бачив, як «Беркут» намагався «очистити» Майдан. Ланцюг з нападаючих уже стояв перед сценою, і це було тільки питання часу, що вони зможуть просунутися вперед. Але страху не відчувалося. Тисячі і тисячі стояли там. І їх ставало все більше і більше. Знову звістка про напад облетіла Київ. «Києве, вставай! Києве, вставай!» – так вони вигукували. І всі церкви, так само як і наша невелика церква св. Катерини, дзвонили у дзвони в ці вранішні години.

Два місяці потому ми дзвонили у дзвони вже кожні 15 хвилин впродовж п'ятьох хвилин. Це відбувалося під час вбивств на Майдані. Заклик до молитви лунав у лютому, ба навіть у грудні. На сцені молилися, співали. А потім прийшла Руслана. Та співачка, яка привезла до Києва гран-прі «Євробачення» 10 років тому. Співачка, яка щонаочі стояла на сцені і своїми піснями згуртовувала людей. Руслана знову і знову виголошувала слова в цій небезпечній ситуації, які описують наступне: віднайдена гідність українського народу, гідність кожної окремої людини.

Кожен раптом усвідомив себе людиною, яка має право будувати плани в своєму житті, самостійно вирішувати, куди вона буде скеровувати своє життя, як буде проживати життя, насправді гідне людини. Руслана закликала людей: «Ми гордий народ, ми не раби, ми не станемо на коліна, ми не відступимо, це мирний протест». Вона знову і знову вигукувала людям ці слова. Сильна жінка. Жінка, яка зрозуміла, що народ віднайшов свою гідність, прокинувся від рабства. Можливо, це дещо патетичні слова,

але для мене це був один із найбільш вражаючих моментів під час Революції гідності. Так, гідності. Це якраз влучне слово. Людям багато чого довелося пережити: їх примушували до пасивності, у них не було жодних можливостей розвиватися, вони повинні були несправедливо платити за все і всіх, повинні були спостерігати, як злочинці в уряді грабували державний бюджет, знову і знову, день у день дізнаватися, що закон існував лише для тих, хто міг заплатити. Вони це пережили.

Однак настає момент, коли більше неможливі жодні компроміси: «вони» можуть нас обдурювати, обкрадати і принижувати, але тепер «вони» б'ють наших дітей. «Вони» б'ють їх до крові, «вони» б'ють їх до смерті. Тепер їхній настрій вибухнув. «Ні!» – насильству. На те, щоб застосовувати насильство проти мирних демонстрантів, немає ані світського права, ані Божого виправдання. «Вони» топчуть нашу гідність ногами.

Це були вирішальні дні. Так, Київ піднявся! І не тільки Київ – вся країна. Люди сходилися до нашої церкви з усіх куточків України. Вони приходили, щоб задовольнити фізичні потреби, але дуже, дуже часто – щоб поспілкуватися з Богом. Так багато людей стояло на колінах перед вітарем! Вони говорили зі своїм Богом. І я впевнений, що в ці дні лунало багато молитов за мир у країні, за припинення насильства.

Церква не могла стояти осторонь, наче звичайний глядач. І не тільки тому, що ми просторово знаходилися в центрі революційних подій. Ми не були в стороні не лише просторово, а й від серця та з теологічних переконань, які можна узагальнити одним богословським принципом Реформації: Христос є єдиним посередником між нами і Богом. Христос поміж нас. Поміж усіх подій і усіх міркувань. Я переконаний, що це відчули всі Церкви. Солідарність між Церквами була велика. Ми переживали чудове екуменічне єднання. Коли ми в січні відкрили таємний лазарет на другому поверсі нашої церкви, щоб сховати хворих і поранених, раптом одного вечора перед дверима став Верховний архієпископ Греко-Католицької Церкви [Святослав (Шевчук)]. Звичайно, ми бачилися з ним на різних зустрічах у Всеукраїнській раді у справах релігій, але тут мова йшла про те, щоб виявити солідарність, зміцнити екуменічний зв'язок між Церквами. І я можу вам сказати: цей зв'язок став міцнішим.

Гордість за те, що їхній предстоятель прийшов провідати їх тут, у лютеранській церкві, відчули не лише ті греко-католицькі християни, які знаходилися в нашому лазареті. Ні, в ці дні це було важливо і для мене, і для всієї громади. Ми тримаємося разом, тому що ми ставимо Христа поміж нас. Те, що нас об'єднувало, було набагато важливішим, ніж будь-коли, – спільна молитва та спільні дії для тих, хто потребував допомоги. Христос каже: *«Усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших – ви мені зробили»* (Мт 25,40).

Ісус у своїй промові, яка в Біблії Лютера має заголовок «Судний день», наводить конкретні сфери діяльності. Мені не потрібно їх повторювати, ви всі їх добре знаєте. Хто ставить Христа в центр свого життя, хто дозволяє Йому скеровувати його, той не може обійти інших людей, той не повинен відвертати свій погляд від інших людей. Він завжди буде в спільноті, завжди буде брати відповідальність за того, хто був посланий йому Богом на його життєвому шляху.

За місяці революції таких людей було дуже багато – сотні, тисячі. І, дякуючи Богові, рішення на цей раз було чітким і простим – допомагати всім, хто цього потребував. Багато з тих людей стояли на Майдані, на вулицях і площах, у протестних таборах. Багато з них були також по інший бік. Досить часто підрозділи внутрішніх військ склалися з мобілізованих молодих хлопців 19–20 років. Горезвісні беркутівці радше трималися на задньому плані. Вони виходили лише тоді, коли потрібно було застосувати силу. А кордони часто утворювали саме з таких молодих чоловіків, і вони стояли до виснаження. Словом, по обидва боки були люди, які потребували допомоги. Ми були відкриті для всіх.

Звичайно, допомагати молодим військовим було набагато важче. Якщо ще на початку протестів їм дозволяли приходити в нашу церкву, щоб попиту чаю, кави або просто скористатись туалетом, то далі це ставало чимраз складніше. Керівництво їм це заборонило. І тому вони часто приходили поодинці, обережно, в нічний час, так, щоб ніхто не помітив. Ми були відрізані і оточені міліцією і беркутівцями протягом кількох місяців і опинилися в справжньому «котлі». Наша вулиця була перекрита міліцейськими барикадами.

Ми вбачали наше завдання в тому, щоб допомагати і тим молодим людям, що були з протилежного боку, адже вони також були

в нужді. Вони ставали нашими братами і сестрами. Вони також жили в країні, в якій 85% людей визнають, що вони є християнами, власне віруючими. І тому, передусім, наша молодь вірно і щиро приносила гарячі напої та бутерброди до кордонів міліції та в холодні автобуси, і там їх з вдячністю приймали і дуже рідко відмовлялися. *«Усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших – ви мені зробили»* (Мт 25,40). Як часто я пригадував цей вислів у ці тижні й місяці! Він мотивував мене чинити допомогу всім.

Я переконаний, що у ті місяці Церкви відігравали значну роль у тому, щоб протести залишалися мирними. Насильство демонстрантів у той час (січень–лютий 2014 року) завжди виникало як зустрічне насильство – проти інститутів влади, яка ухилилася від будь-яких перемовин. В деяких місцях нам, як Церквам, вдавалося з Божою поміччю і милістю зупиняти насильство, а отже, уникати жертв. Не лише я неодноразово стояв поміж барикадами – священнослужителі інших конфесій намагалися своєю присутністю, своїми молитвами і мирною поведінкою, шляхом посередництва зберігати протест мирним і приглушувати перші акти насильства.

Я з жахом згадую 9 грудня 2013 року. Раптом сотні правоохоронців посунули повз церкву і оточили табір мітингувальників, який знаходився прямо перед церквою, між нами та президентським палацом. Президентський палац розташований від нас через одне перехрестя. Цей наступ правоохоронців не обіцяв нічого хорошого, адже сотні людей опинилися в пастці. Я встиг відзняти наступ та оточення і поінформувати посла Німеччини, а незабаром стало зрозуміло, що на цей раз дійде до конфронтації. А потім піднялися вони – молоді люди. Повні гніву, вони сходилися з Майдану, і було зрозуміло, що мали намір прорвати ланцюг правоохоронців. І тепер вони стояли один проти одного, як це буде часто траплятися впродовж наступних тижнів. Часу на роздуми уже не залишилося. Я не встигав обмірковувати, що робити і що казати. Я впевнений, що це було Боже керівництво. Поміж усім, що відбувалося, поміж фронтів – набрати повітря і промовляти, промовляти, промовляти. Тоді я схопив одного з молодих демонстрантів – який, очевидно, був ватажком – і почав, у повному розпачі, його вмовляти. Я не пам'ятаю всього, але я знаю,

що я розповів йому про наш досвід мирної революції у 1989 році, в НДР. Я не знаю, скільки минуло хвилин чи годин. У кінцевому підсумку, саме на цьому місці, слава Богу, не дійшло до великого кровопролиття. Фронти розійшлися.

«Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться» (Мт 5,9). Як сильно ми всі сподівалися, що ця акція насправді залишиться мирною! Як сильно ми сподівалися, що конфлікт може бути вирішений мирним шляхом! Однак знову і знову ці надії не виправдовувалися. Доходило до чергових і жорсткіших наступів. І люди зрозуміли: друга сторона зовсім не хоче мирного вирішення. Друга сторона взагалі не зрозуміла, що цих людей неможливо залякати. Вони не зрозуміли, що цього разу мова йшла про людську гідність. Чому вони цього не зрозуміли? Тому що з ними не розмовляли, тому що ніхто не наважився вступити в справжній діалог, а замість цього були уїдливі слова, які потім закінчилися вбивством.

Слово Ісуса з Нагірної проповіді набувало для мене і для багатьох інших цілком екзистенційного значення. Це слово можна розглядати на відстані, з позиції глядача. І, безумовно, кожному прийде багато хороших думок. Але ми більше не були просто глядачами. Ми повинні були стати дійовими особами. Навіть якщо дійовими особами, які, як я вже сказав, радше реагують.

Мене дуже глибоко вразило одне запитання: чи насправді можливий мир без зброї? Що означає таке бачення у той час, коли нападають саме на тебе? Перед дверима церкви стояли люди зі зброєю. Правоохоронці мали автомати. Що ж означає бути миролюбним? Чи можу я засуджувати людей, які взяли до рук зброю? Для мене було цілком очевидним, що існує різниця – коли на мене нападають і коли нападають на інших, за яких я несу відповідальність. Держава несе відповідальність за інших, за своїх громадян, за мир у країні. Якщо вона застосовує силу проти миру, проти мирних демонстрантів, то вона втрачає будь-яку легітимність. У п'ятій тезі Барменської декларації сказано: *«Писання говорять нам, що в іще не врятованому світі, в якому існує і Церква, на державу божественною волею покладено завдання здійснювати правосуддя і підтримувати мир. Вона виконує це завдання за допомогою погроз і застосування сили, згідно зі здатністю людей до міркування і їх здібностями в цілому. Церква визнає корисність*

такого божественного встановлення, перебуваючи в подяці та схильні перед Ним. Вона нагадує про Царство Боже, Його правління і правосуддя і про відповідальність тих, хто править, і тих, ким управляють. Вона довіряє і підпорядковується силі слова, за допомогою якого Бог влаштовує всі справи»³. Таким чином, насильство не можна повністю відкидати. І для того, щоб творити мир, іноді слід застосувати зброю.

Однак коли Янукович застосував силу – це одне, а коли сьогодні силу застосовує новий уряд на сході нашої країни – це інше. Між першим і другим є різниця, та ще й яка! Старий режим застосовував силу до мирних демонстрантів та для збереження своєї влади. Він зробив ставку на силу, щоб виграти собі час для безперешкодного розграбування державної скарбниці. Цим людям плювати на гідність людей, за яких вони як політики несли відповідальність. Вони глибоко згрішили, порушивши сотні тисяч разів заповіді: *не кради; не лжесвідчи; не бажай нічого того, що є власністю твого ближнього*. Вся їхня влада була спрямована на те, щоб збагатити себе, а інших принизити і тримати залежними. Тому вони застосували силу. Несправедливо. Злочинці зробили ставку на насильство.

³ Барменська декларація (німецькою: Barmer Theologische Erklärung) – це документ, прийнятий в травні 1934 року першим синодом Сповідницької Церкви (Bekennende Kirche) в м. Вупперталь-Бармен і спрямований проти пронацистського руху «німецьких християн» (Deutsche Christen). «Сповідницька церква» – це рух, який об'єднував багатьох євангельських християн, які чинили опір ідеології нацизму. У роботі синоду взяло участь 139 делегатів із 18 церков, які представляли Лютеранську, Реформатські і Об'єднані Церкви. Барменська декларація, авторами якої були Карл Барт, Томас Брейт та Ганс Асмуссен, складалася з шести статей, кожна з яких була спрямована на розвінчання політизованого вчення «німецьких християн». У Барменській декларації говориться, що Церква не може проповідувати те, чого немає в Священному Писанні (Йо 14,6); для християн не може бути іншого Господа, крім Ісуса Христа, всі сфери життя знаходяться під Його керівництвом, включно з політикою (1 Кор 1,30); Церква не може змінювати зміст свого послання в залежності від політичної та ідеологічної ситуації (Еф 4,15–16); Церква не повинна приймати т. зв. «принцип фюрера», тобто контролюватися державою (Мт 20,25–26); Церква не може взяти на себе функції держави або передати їй свої (1 Пет 2,17); місія Церкви не може бути підпорядкована іншим цілям, крім встановлених Ісусом Христом (Мт 28,20). Довідка написана на основі статті: И. Р. Леоненкова, «Барменская декларация» // *Православная Энциклопедия* / ред. Патриарх Московский и всея Руси Кирилл, т. 4, Москва 2002, с. 341–342.

У страшні дні вбивств 18–20 лютого 2014 року я ходив по Майдану, наче паралізований. Я чув крики зі сцени: «Вони стріляють в нас! З автоматичної зброї. Обережно! Обережно – снайпери!» Я бачив поранених і мертвих. У моїй голові крутилося лише одне біблійне слово: «ГОСПОДИ, помилуй! ГОСПОДИ, помилуй!»

Нині ми маємо новий уряд, нового президента, обраного демократичним шляхом. Маємо людей, які намагаються відновити і підтримувати в країні мир. Людей, які бачать, що їм загрожує і що загрожує людям, за яких вони несуть відповідальність. І вони повинні діяти. Вони не застосовують силу проти власного народу. Вони застосовують силу проти терористів, які хочуть узяти в заручники всю країну. Та все-таки нам потрібні такі люди, християни, які постійно будуть нагадувати про те, що сам Ісус засудив меч, який повинен був йому допомогти врятувати своє життя. У цьому світі та в тій реальності, яка нас оточує, ми завжди будемо знаходитися у напрузі між двома правдами: «Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться» (Мт 5,9) і «Всі бо, що за меч беруться, від меча загинуть» (Мт 26,52).

Я хочу завершити втішною думкою. Наша ситуація в Україні нагадує вихід Божого народу з Єгипту. Люди піднялися на боротьбу. Вони скинули з себе ярмо рабського існування. Християнські церкви супроводжували цей процес від самого початку. Божу силу свободи та любові не можна спинити. Люди віддали своє життя за цей шлях. А тепер народ знаходиться в пустелі. Тепер багато що залежатиме від того, як буде реалізовуватись громадсько-суспільна діяльність і правосуддя. Ця країна буде і надалі йти з Богом. Куди приведе цей шлях – поки що не зрозуміло. Та цілком зрозуміло одне: назад дороги немає. Тільки не в рабство. Бог має інший план. Я в цьому переконаний.